

Viking harcos – rekonstrukciós rajz

A vikingek fegyverei

HARAMZA MÁRK

A „viking harcos” képe hosszú ideig változatlanul jelent meg az irodalmi és művészi alkotásokban: hajóban evező, baltával és pajzzsal fölszerelt, szarvas sisakot viselő szakállas óriás. Mára ezt a képet sikerült némileg árnyalni, és a közgondolkodásban is egyre nagyobb helyet kapnak a témához kapcsolódó fegyvertörténeti eredmények.

Az északi elbeszélések, a *sagák* előszertettel emlékeznek meg a viking harcosok hőstetteiről és fegyvereiről is. Fegyverek azonban nemcsak az írott forrásokban, de a régészeti leletgyűtéseken is gyakorta feltűnnek. Számos elképzelés van arra vonatkozóan, hogy pontosan miért is helyezték e fegyvereket a sírokba: az elhunyt társadalmi rangjának kifejezése gyanánt, a kereszténység terjedése elleni kulturális reakcióként, a Walhalla-kultusz ápolása miatt, vagy épp a korabeli frank szertartásrend követése miatt, esetleg az elhunyt és közössége (vagy feljebbvalója) közti kapcsolat jelzésére? Valószínűleg ezen okok mind szerepet játszhattak ebben, de az is bizonyos, hogy a fegyveres temetkezések vallási-ideológiai háttere nem volt egységes az összes skandináv területen.

A Walhalla-kultusz a skandináv mitológia ősi hitvilágának része. A Walhalla a hősök csarnoka, ahová a csatában elesettek kerülnek. Hiedelme a harcos ideált hangsúlyozta a viking társadalom értékrendjében.

hatottak a vikingek. Épp erre az időszakra helyezhető ugyanis a kétélű kardok és a nyugati lándzsák térségben történő elterjedése is. Az a kérdés, hogy ez milyen mértékben alakította át a magyar haditechnikát, és mennyire volt köthető más etnikumok betelepüléséhez, ugyanúgy vitatott, mint a megjelenő fegyverek származási helyeinek elkülönítése. Annyi bizonyos, hogy egyes leletek mind ornamentikájuk (azaz díszítőmotívumaik), mind tipológiai besorolásuk alapján a viking fegyverkulturához köthetők.

Jan Greve Thaulow Petersen norvég régész, a képen jobbról a második

A viking hadjáratok területi kiterjedtségének, az élénk katonai konfliktusoknak és kereskedelmi kapcsolatoknak köszönhetően a viking fegyverleletek Európa-szerte fellelhetők. Ennél fogva megtaláljuk nyomaint a Kárpát-medencében is, és valószínűsíthetjük, hogy a 10. századi Magyar Fejedelemség, majd a 11. századi Magyar Királyság hadviselésére és haditechnikájára is

Tipológiai rendszerekbe sorolják az egyes tárgcsoportokat, így a különféle fegyvertípusokat is. Ezek közül az egyik leghíresebb Jan Petersen (1887–1967) norvég régész máig használt fegyvertipológiája, amelyben körülbelül 1700 kardleletet csoportosított alakijellemzők (főleg a markolatszerelések) alapján. Napjainkban a tipológiai rendszerezésekben egyre nagyobb hangsúlyt kapnak az egyes csoportok technológiai jellemzői is.

Harcoló és hajózó vikingeket ábrázoló rúnakő Smissből

A prágai Szent Vid-Székesegyházban őrzött fegyver, amelyet a hagyomány Szent István kardjaként tart számon

A természettudományos vizsgálatok által jobban megismerhetjük a tárgyak készítése technikáját. A képen egy Mikulčicéről (Morva Fejedelemség) származó viking kori vasberakásos kard fénykép- és röntgenfelvétele szerepel (fotó: Jiří Hošek)

Mammen faluból (Dánia) származó, gazdagon díszített baltafej (National Museum of Denmark©2016)

Támadófegyverzet

A középkori Európa, így a vikingek egyik legjellegzetesebb közelharc fegyvere az egyenes, kétélű kard volt. Ez a fegyvertípus szimbolikus értékkel bírt: a kutatók a harcos társadalmi rétegek elsődleges jelként tartják számon, a királyságok keresztény jelképrendszerében pedig az igazság és az ítélet tárgyasult formája. Előállítás költsége meghaladhatta a többi fegyverét, így joggal feltételezhető, hogy viselése és használata valóban társadalmi/gazdasági státuszt is jelölt, és valóban csak egy behatárolt társadalmi réteg használhatta. Hosszúsága 80-90 cm, szélessége a penge tövénél 5-6 cm volt. A penge kétharmadáig, annak mindkét profiljában úgynevezett pengevájat futott, amelynek célja a fegyver súlyának könnyebbé tétele és a harc közben fellépő hatásokkal szembeni ellenállóságának növelése volt. Ilyen hatásnak számított például a szúrásból történő kihajlás, ami egy gyengén kialakított pengénél maradandó alakváltozást okozhatott. A penge minőségét alaki jellemzői mellett az alapanyaga és a készítése technikája is meghatározta.

A különböző műhelyek meszterjegyekkel (a készítő saját jelével) láthatták el a fegyvereket, de találunk például kardok pengéjébe kovácsolt feliratokra is. A viking korra jellemző, hogy ezek az írások vasból megformált betűkből álltak, amelyeket a penge anyagába kovácsoltak. Sok esetben a betűk díszítő kovácshegesztéssel készültek.

Az egyik leggyakoribb felirat egy férfi személynév (*Ulfberht*) keresztjek közé foglalt megjelenítése volt (+VLFBERHT+). E feliratnak magyar vonatkozásai is vannak. Ez ugyanis a prágai Szent Vid-székesegyházban őrzött pengén is megtalálható, ezt a fegyvert

A díszítő kovácshegesztés vagy közismertebb nevén damaszkolás, díszítő céllal végzett kovácsolás, amely során különböző anyag-összetételű vas-szén ötvözeteket dolgoztak össze magas hőfokon. Az így készített fegyverek felületét csiszolás után savval maratták, ennek hatására a különböző anyagok más-más árnyalatban jelentek meg, díszes mintázatot alkotva a pengén. Az eljárás díszítő jellegét bizonyítja, hogy nem a fegyverek élén vagy hegyén, hanem idegen anyaggal kevésbé érintkező részén figyelhető meg a jelenség – például kardok vagy lándzsák pengéjének közepén.

pedig a hagyomány Szent István király kardjának tulajdonítja. Szintén északi eredetet tulajdonítanak a felsőszeli egyélű kardnak is. A kardmarkolatot markolatszerelékekkel látták el: közvetlenül a pengető fölött egy ellenzővel, ami a lecsúszott vágásoktól védte a fegyvertartó kezét, valamint egy markolatvéggel, ami egy vagy két részből állt. Az utóbbi esetben a különálló részeket szegeccsel rögzítették egymáshoz.

A balták és bárdok szintén gyakori elemek voltak a temetkezésekben. Egy-egy sírban akár egyedüli fegyverleletként is előfordulhatnak, ami alapján arra is következtethetünk, hogy egy szélesebb társadalmi réteg használhatta, olyanok is, akiknek nem volt lehetőségük kardot beszerezni. Mindazonáltal gazdag temetkezések egyedüli fegyvereként is előfordul, ami magyarázható a típus szimbolikus értékével is, de annak emlékeztével is, hogy az elhunyt melyik fegyverét részesítette előnyben. A nyél keményfából készülhetett, például juhar- vagy szilfából, ahogy azt egy grimstrupi és egy

nyugat-jütlandi lelet is sugallja. Sok esetben egyébként nehéz különbséget tenni fegyver és szerszám között, és nem is lehetünk benne biztosak, hogy egykori használójuk is különbséget tett volna. Mégis egyes példányok díszítettsége (főleg az arany-, ezüst- és rézberakások) alapján következtetni lehet e tárgyak fegyverként történő használatára.

A lándzsák szintén fontos részét képezték a viking harci kultúrának. Hosszú, levél alakú pengéjük sokszor rombikus keresztmetszetű volt, több esetben is előfordul halszákmintás díszítő kovácshegesztés. E díszítő technológia nyomai fedezhetők fel a Budapest-Duna-mederből előkerült lándzsa pengéjén is, miközben a hatszög keresztmetszetű köpűjét arannyal és niellóval díszítették Ringerike-stílusban (hasonló stílusjegyek találhatók a már említett „Szent István-kard” markolatszerelékein is).

Formailag hasonlóak voltak, ám használatukban különböztek a kisebb méretű, szélesebb fejű dárdák, hiszen a hosszú nyelű, szúrásra használatos lándzsákkal ellentétben ezeket hajító-fegyverként alkalmazták. Nagyobb hatósugarú távolsági fegyver volt az íj. Ezeket azonban ritkán használták, inkább csak vadászat során alkalmazták. Hedebyből (vagy Haithabu, kereskedőváros a Jütlandi-félszigeten) került elő egy hosszú íj, amelynek anyaga tiszafa. A nyílvevesszők hegye a legtöbb esetben hosszúkás levél alakú, de előfordulnak rövid vagy hosszabb vágóélű rombusz alakú, kisebb mennyiségben pedig páncéltörő nyílhegyek is, amelyek a fegyver harci alkalmazására (is) utalnak.

Védőfegyverzet

Szarvas sisakok ugyan kerültek elő több európai lelőhelyről is, ám ezeket kizárólag rituális alkalmak során viselhették. Nem-hogy csatákban nem viseltek a vikingek ilyet, de még fémsisakról is csak egyetlen esetben van biztos tudásunk: a norvég Gjermundbunál folytatott ásatás eredményeként. A keresztpántos sisak félmaszkja az orrot és a járomcsontokat is védte. A sisak peremén felfedezhető láncszemek a nyakat védő láncszövet hajdani jelenlétéről árulkodnak.

Sodronyból a törzs és karok védelmére láncinget használtak, de ismerték a lamellákat, azaz az egymást fedő fémlemez sorozatát is a páncélok elkészítése során. Az előbbire Gjermundbunál, az utóbbira a svéd Birkánál folytatott ásatások során találtak példát. Ezen kívül valószínűsíthető, hogy a kevésbé tehetős réteg bőrből vagy erős textíliából készült hadi öltözékkel védte magát.

Szintén a védőfegyverzet eleme volt a bőrrel borított kerek fapajzs, amely fogásához közepén kivágást ejtettek, majd a lyukat és a nyelet vaslemezből domborított pajzsdudorral takarták. Ezek a kézvédő elemek maradtak fenn a pajzsból a legnagyobb számban. Az idő előreha-

ladtával egyre csökkent a domborulat mértéke és a pajzsdudor karimájának szélessége. A pajzsokat élénk színekkel festhették, a források a piros, sárga és fekete színek használatáról tesznek tanúságot.

A viking harci kultúra Európára vagy a Kárpát-medencére gyakorolt hatása természetesen nem egyoldalú. Akár a feliratos kardok, akár a birka lamellák esetében feltételezhetőek idegen hatások is. Az Vlfberht-kardok eredetét névetimológia alapján az alsó-Rajna-vidéki műhelyhagyományokhoz szokás kötni, míg a lamellás vértet az akár keleti eredetre is utalhat. Különösen izgalmas kérdés, hogy vajon a magyarok is hatottak-e a vikingek harcászataira. Nem lehetetlen, hogy ennek nyomai a lovasfelszerelésben – a kantárokban és kengyelekben – akár tetten is érhetők.

A Ringerike-stílus a 10–11. századi Skandináviában elterjedt díszítőművészeti stílus, amelyben állati alakokat és indás növényi motívumokat használnak. Nevét Norvégia hasonló településéről és vidékéről kapta. Hasonló stílusok köthetők továbbá norvég és dán területekhez (Oseberg, Borre, Jelling, Mammen).

A gjermundbui sisak (Museum of Cultural History, Oslo©2016)

A follingbói lándzsafej. A fegyver köpűjén ezüstberakásos rúnafeliratok láthatók (The Swedish History Museum©2016)

Villás, fecskefarok alakú nyílhegy (The Swedish History Museum©2016)

A Walhalla. Carl Doepler festménye (1905 körül)

